

KÜLLİYÂT-I RECÂÎ-ZÂDE AHMED CEVDET
(Nevâdirü'l-Âsâr, Zînetü'l-Mecâlis, Dîvânçe) *

Dr. Abdulkerim ABDULKADİROĞLU**
Dr. Mehmet SARI ***

ÖZ

Hayatını ve eserlerini tanıttığımız Recâîzâde Ahmed Cevdet Efendi (öl. 1831) Manisa'nın Borlu Kasabası'ndandır. İlim ve sanatla uğraşan bir ailenin çocuğu olarak iyi bir eğitim almıştır. Araştırmacı ve şâir bir şahsiyettir. Samimi ve içten gelen duygularla yazılan şiirlerinde sade bir Türkçe kullanmıştır. "Nevâdirü'l-Âsâr", "Zînetü'l-Mecâlis" ve "Dîvânçe" adlı üç eserin sahibidir. Bu eserler "Külliyat-ı Recâîzâde Ahmed Cevdet" başlığı altında toplanıp yayıma hazır hale getirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Recâîzâde Ahmed Cevdet Efendi, Nevâdirü'l-Âsâr, Zînetü'l-Mecâlis, Dîvânçe, Külliyat-ı Recâîzâde Ahmed Cevdet

ABSTRACT

Recâîzâde Ahmed Cevdet Efendi whom we presented his life and works is from a town of Manisa, named Borlu. He has got a very good education as a son of a family who work at arts and science. He is a researcher and poet character. He has used a simple Turkish in his poems which were written with cordial and heartfelt emotions. He has got three works named "Nevâdirü'l-Âsâr", "Zînetü'l-Mecâlis" and "Dîvânçe". These Works gathered up under the capter "Külliyat-ı Recâîzâde Ahmed Cevdet" for publication.

Keywords: Recâîzâde Ahmed Cevdet Efendi, Nevâdirü'l-Âsâr, Zînetü'l-Mecâlis, Dîvânçe, Külliyat-ı Recâîzâde Ahmed Cevdet

* Bilim aşkını ve ahlakını, çalışma teknik ve metodunu büyük ölçüde kendilerinden kazandığım merhum Hocam Prof. Dr. Abdulkerim Abdulkadiroğlu eğer hayatta olsa idiler, kendilerini çok sevdikleri Prof. Dr. Hüseyin Ayan hocamız anısına hazırlanan bu eserde muhakkak bir makalelerinin yer almasını isterlerdi. Bu düşünceden hareketle, birlikte hazırladığımız ancak, eser basım aşamasındayken hocamın edebî âlemden ebedi âleme göç ederek Hakk'ın rahmetine kavuşmaları üzerine basımı gerçekleştiremedi. Bu yazı çalışmanın "Takdim" kısmıdır. Mekanı Cennet ruhu şad olsun merhum hocamın.

** 12. 06. 1944 tarihinde Kastamonu'da doğan Prof. Dr. Abdulkerim Abdulkadiroğlu 02. 02. 2006 tarihinde Ankara'da 63 yaşında iken vefat etmiştir. (Hakkında geniş bilgi için bk. *Prof. Dr. Abdulkerim Abdulkadiroğlu Hayatı, Edebi Şahsiyeti ve Eserleri*, Cüneyt Akkuş, AKÜ Fen Ed. Fak. Türk Dili ve Ed. Böl. Mezuniyet Tezi, Afyon, 2000; *Gazi Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2007 Özel Sayı).

*** Afyon Kocatepe Ü. Fen Ed. Fak. TDE Böl. Öğrt. Üyesi.

Recâizâde Ahmed Cevdet Efendi hakkında, tarafımızca hazırlanan *Zinetü'l-Mecâlis-Meclislerin Süsü*-(Ankara, 1994) ve *Nevâdirü'l-Âsâr Fi Mütâla'ati'l-Eş'âr-Seçme Beyitler*-(Ankara, 1998) adlı eserleri dışında ilmî ölçüler içinde yapılmış bir çalışma yoktur. Bu sebeple onun unutulmaması için bu eserlerine Divânçesini de ekleyerek bir *Külliyât*'ını hazırladık.

Türk Edebiyatı Tarihi'nde yazar ve şâir olarak bilinen, Recâizâde lâkaplı iki ayrı aile ve iki ayrı kişi vardır. Bunlardan Recâizâde Mahmud Ekrem Bey (1847-1914) üzerinde Sayın Prof. Dr. İsmail Parlatır'ın çalışması bulunduğu, daha çok bilinir ve tanınır olmuştur. Hatta bu yayınlara kadar, Recâizâde dendiğinde iki isim Mahmud Ekrem Bey lehine karıştırılmakta idi. Halbuki aile kökenleri itibariyle her ikisinin yakın coğrafi bölge içinde olmaları bakımından, aralarında akrabalık bağı bulunup bulunmadığı hususu şu anda çok zayıf bir ihtimal olan Recâizâdeler'den, konumuz olan Ahmed Cevdet Efendi'nin vefat tarihi olan 1831(1247)de Mahmud Ekrem Bey henüz hayatta olmayıp bundan 16 yıl sonra 1847'de dünyaya gelmiştir. Ahmed Cevdet'in Recâizâdeliği daha eski olup ilk Recâizâdeler bu ailedir. Mahmud Ekrem Bey'in babası Recâî Mehmed Şâkir Efendi'ye, Recâî adını takan, hocası Filibeli Mehmed Efendi'dir. Mahmut Ekrem'in dedesi Ahmed Nureddin Efendi'nin ser-halîfeliğe yükselmesi ve kendisine Kalfa denilmesiyle aileye Kalfazâdeler lâkap olmuştur. Bu sonuncu zâtın dört oğlundan biri olan Mehmed Şâkir Recâî Efendi'ye, hocasının verdiği Recâî takma adını takiben Recâizâdeler, aileye yeni lâkap olmuş olmalıdır ki, bu zâtın çocuklarından olan Mahmud Ekrem Bey'e Recâizâde denmesinin kökleri derinlerde aranmamalıdır. Nitekim kayıtlarda Mahmud Ekrem Bey için *Vaniköy'deki Recâî Efendi Yalısı'nda*¹ doğdu denmesi, takma adın, aile şöhretinin önüne geçtiğini göstermektedir.

Konumuz olan Ahmed Cevdet Efendi'nin Divânı'nın (Millet Ktb. Ali Emîrî, Numara 85) zahriyyesinde bulunan aile şeceresi, bir iki ilâveyle şöyledir:²

Borlulu Halil Ağa/Başbakı(Vergi Baş Tahsildarı); Bunun oğlu Mehmet Recâî Efendi/Reîsü'l-küttâb (Dış İşleri Bakanı); Bunun oğlu Recâizâde İbrahim

¹ İstanbul İli Üsküdar İlçesi sınırları içinde iki ayrı "Recâî Efendi Yalısı" vardır. Biri "Tuğrakeş Recâî Efendi Yalısı"dır ki, sahibi Reîsü'l-Küttâb Recâî Mehmed Emin Efendi'dir. Bu zât Ahmed Cevdet Efendi'nin dedesidir. Diğeri "Recâizâde Ekrem Bey Yalısı"dır ki, sahibi Vakanüvis ve Takvimhane Nâzırı Recâî Mehmed Şâkir Efendi'dir. Bu zât da Mahmut Ekrem Bey'in babasıdır. (bk. İstanbul Yalıları, <http://www.tarihportali.net/tarih/index>).

² Şecerede Ahmet Cevdet Efendi'nin amcası Mehmed Celâleddin Bey, bunun oğlu Recâizâde İbrahim Şefik Efendi (bk. Dipnot 5) ve olabilecek diğer akrabaları yer almamaktadır.

Recâi Efendi'nin yaptırdığı Sıbyan Mektebi daha sonra çocuk kitaplığı olmuştur". Ancak, Recâi Efendi'nin 1780'de öldüğü bilindiğine göre burada verilen 1870'in, yazım hatası olduğu düşünülmelidir.

Ahmed Cevdet Efendi, Külliyyât'ın üçüncü eseri olarak metnini verdiğimiz Dîvânçe'den anlaşılacağı gibi şâir bir şahsiyettir. Samimi ve içten gelen duygularla yazılan şiirlerde sade bir Türkçe kullanılmış; genel itibarıyla san'at kaygısı güdülmemiştir. Yer yer parlak ve orijinal söyleyişler bulunmakla beraber birinci derecede bir şâir sayılmaz. Yine Dîvânçe'de görüleceği gibi o bir târihçidir. Ancak, düşürdüğü târihlerde yer yer tutarsızlıklar olduğu için ona iyi bir târihçi diyemeyiz.

Ahmed Cevdet Efendi'nin akrabası arasında da şâirler vardır. Metinleri yayımlanan eseri olan Zînetü'l-Mecâlis'te kendilerinden mısraların seçilmiş olduğu, adları yazılı şu zevat bu konuda bize ilk bilgileri vermektedir. Şefik/akrabadan veya Recâizâde Şefik dediği zâtın, anılan eserin matbû nüshasında toplam 13 mısraı vardır. Bunlar 32, 44, 49, 52, 57 ve 59. sayfalardadır.⁴ Fatin Tezkiresi'nde kayıtlı bilgilere göre bu İbrahim Şefik, Reisü'l-Küttâb Recâi Efendi'nin torunudur. Mevlevî-meşrebirdir ve Mısır Valisi Abbas Paşa'ya kâtiplik yapmıştır. İbrahim Şefik, Divân sahibi bir şâirdir⁵. Bu bilgilerden anlıyoruz ki İbrahim Şefik Ahmed Cevdet Efendi'nin amcasının oğludur. Keza aynı eserin 65. sayfasında "Münîb/Peder-i Câmiu'l hurûf" başlığı altında, babasından seçmeler yapmıştır. Aşağıda temas edilecek olan Nevâdirü'l-Âsâr adlı eserinde de Cevdet, Câmiu'l-hurûf başlığı ile kendisinden bir beyit; Münîb/Peder-i Câmiu'l-hurûf başlığı ile babası İbrahim Münîb Bey'e ait beyitler bulunmaktadır. Münîb mahlasıyla şiirler yazan bu zât, Recâi Efendi'nin oğludur. Hâcegân rütbesine nâil olmuş fakat 30 yaş gibi erken bir dönemde, 1804(1220) yılında vefat etmiştir. Bu ikinci eserinde adı geçen Recâizâde Süleyman Bey de aileden biri olmalıdır. Öz kardeşi olup Hariciye Nezâreti Tercüme Kalemi hülefâsından, 1840(1256)da vefat iden Mustafa Samil Bey'den de seçme yapmıştır. Bazı kaynaklarda adı geçen Recâizâde Şerif'in de bu aileden biri olması ihtimali vardır. Vasfî Mahir'in "*Divan Şiiri Antolojisi*"(s.403-404)nde bu zattan seçmelere yer verilmiştir. Aşağıda tanıtılacak olan Divânçesi'nin bir yerinde bulunan "Dâderim İsmail" dediği kişinin ne tür bir kardeşlik bağı ile

⁴ bk. *Recâizâde Ahmed Cevdet-Zînetü'l-Mecâlis (Meclislerin Süsü)*, Hzl. Abdülkerim Abdulkadiroğlu, Ankara, 1994.

⁵ "*Recâi-zâde İbrahim Şefik, H.1223/M.1808'de İstanbul'da doğmuştur. Reisü'l-küttâb Recâi Efendi'nin torunu ve ikinci tezkireci Mehmed Celâleddin Bey'in oğludur. Küçük yaşta hem yetim, hem de öksüz kalır...Şefik Efendi, H.1273/M.1856'da vefat eder*" (bk. Pervin Çapan, "Recâi-zâde İbrahim Şefik Dîvânı'nda Mevlâna ve Mevlevilik", *Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlâna ve Mevlevilik-Bildiriler*, Sümam Yayınları: 1/Bildiriler Serisi: 1/ Yıl: 2007, s. 43.

bağlı olduğu hususunu tesbit şimdilik mümkün olmadı. Bunlara ilâveten Recâî Muhammed Şakir isminde bir zat daha vardır ki, bu konuda Abdullah Develioğlu “*Büyük İnsanlar*” adlı eserinde şu kısa bilgiyi verir: “*Ahmed oğlu (1852 İstanbul-Eyüp) İstanbulludur. Halvetiye şeyhlerindedir. Eseri Veysi'nin Hâbnâme'sine Nazîre, Etvar-ı Seb'a ve Divan'dır.*”(s. 418).

Toplumumuz fertlerinin değişik boyutlu sanat zevkleri vardır. Bunlar Türk kültürünün zenginliğinin kaynağını teşkil eder. Edebî zevk de bunlardan biridir. Temelinde nazım ve manzûm eserler ile nesir ve mensûr eserlerin yattığı edebî zevk, bu ayırım doğrultusunda çeşitli türlerde eserlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Mısra' ve beyit ezberleyerek mahfûzata alma ve yeri geldikçe onları îrad etme, bir darb-ı mesel gibi onlarla sohbet tat kazandırma vb. çok eskilerden beri rağbet görmüş; bu vadiye nice derleme eserler meydana getirilmiştir. Bu eserlerden iki tanesi, burada söz konusu ettiğimiz zâta aittir.

Ahmed Cevdet Efendi hakkında Fatin Tezkiresi'ndeki onun eserlerinin özelliklerini kısa ve özlü ifadesiyle ortaya koyan şu kayıtlar dikkate değer: “... *Nevâdirü'l Âsâr ismiyle mu'anven bir eser-i rengîni ve Zînetü'l-Mecâlis ismiyle müzeyyen diğer bir kıt'a yâdigâr-ı dil-nişîni olduğundan başka bir kıt'a dîvânçe-i hoş-lehçesi vardır...*”. Buradan da anlaşıldığı gibi Recâîzâde Ahmed Cevdet Efendi, Külliyyât başlığı altında yayıma hazırladığımız eserde metni verilen şu üç eserin sahibidir:

1. Nevâdirü'l-Âsâr: Yeni harflerle ilk baskısı 1998'de yapılan eser⁶ olup Ahmed Cevdet Efendi'nin beyit derlemesidir ve en hacimli eseridir. Yukarıda bir nebze sözü edildiği üzere edebî zevkin mahsulü olarak ortaya çıkmış olan bu derleme eserde, dîvân edebiyatının, değişik yüzyıllarda yaşamış şâirlerinden seçmeler yapılmıştır. Bu seçmelerde öylesine titizlik gösterilmiştir ki, bu husus derleyenin zevkini yansıması bakımından ayrıca önemlidir. Muhtelif dîvân ve mecmualardan seçilerek elif-bâ üzere tertiplenmiş dört binin üzerinde beyti ihtiva eden Nevâdirü'l-Âsâr, Arif Hikmet Efendi Tezkiresi'ndeki kayda göre Recâîzâdelerin konağında yapılan toplantılarda okunan beyitlerden ortaya çıkmış bir eserdir. Kitabın tam adı *M. Seyfettin Özege Kataloğu*'nda(c.3,s.1320) *Nevâdirü'l-Âsâr fî-Mutâla'ati'l-Eş'âr* olarak, aslına uygun geçmektedir. *Keşfü'z-Zünûn Zeyli* (c.2,s.679)nde ise *Nevâdirü'l-Âsâr fî-Mecmûati'l-Müfredât ve'l-Eş'âr* şeklinde kayıtlıdır. Eser, Bulak'ta, 1840(1256) yılında, 28X21-20.5X12 cm. eb'adında, 179 sayfa halinde, nesta'lik hattile basılmıştır. Bir nüshası Ankara

⁶ bk. *Recâîzâde Ahmed Cevdet-Nevâdirü'l-Âsâr Fî Mutâla'ati'l-Eş'âr (Seçme Beyitler)*, hzl. Abdülkerim Abdulkadiroğlu-Mehmet Sarı, Ankara, 1998.

Millî Ktb.1955 A 198 numarada kayıtlıdır. EHT 1961 B 9, EHT 1973 B 20 numaralarda iki nüshası daha bulunmaktadır. Kitabı derleyen ve neşreden Mustafa Samil Efendi, Ahmed Cevdet Efendinin kardeşidir. Bu eseri, ağabeyinin vefatından sonra neşretmiştir. Matbû olan bu nüshanın bir adedi, Ali Emîri Ktb. Manzum 969 numarada bulunmaktadır. Aynı eserin 1872(1287) yılında, basıldığı yeri ve tarihi bilinmeyen, 28X21-21X17.5 cm. ebadında, 134 sayfa halinde, matbaa dizgisi hurûfatla, bir başka neşri daha vardır. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü'nde Nurseven Kurbet ve Asiye (Lelik) Duman taraflarından yapılmış iki lisans tezi vardır.

Nevâdirü'l-Âsâr'ın matbû nüshalarından başka, şimdilik tespit edilebilen ve bu çalışmada kullanılan yazma bir nüshası daha bulunmaktadır. Nesih hattile yazılmış, satır sayısı 19 olan, 109 yapraktan ibaret bu nüsha Ali Emîri Ktb. Manzum 677 numaradadır. İsmi biraz değişik olup kayıtlarda *Nevâdirü'l-Âsâr fî-Metâli'i'l-Eş'âr* yazılıdır. Eb'ad 222X160-163X102 mm.dir. Yaprak kenarları kırmızı cedvelli olup mihrabiye tezhibsizdir; sadece barok stili yaldızlıdır. Sırtında meşin kadife bir cildi vardır. Zencirekli, kenarları yaldızlı ve mühürlüdür. Mahlaslar, derkenar olup kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. Tarih ve ketebesini yoktur.

2. Zînetü'l-Mecâlis: Bir mısra' derlemesidir. İçinde 1040 civarında seçilmiş mısra' vardır ve bunlar elif-ba tertibi üzere sıralanmıştır. Bu eser, derleyeninin vefatından sonra İstanbul'da 1842 (1258) yılında, 230 X 150 – 185 X 110 mm. ebâdında, *Dîvân-ı Halet Efendi* sonunda, 30-71. sayfalar arasında basılmıştır. Eserde numaralanmış 1025, numara dışı 42 olmak üzere toplam 1067 mısra vardır. Sıra numarası verildiği halde müstehcen görülen bazı mısraların yerleri (...) olarak gösterildi. Zînetü'l-Mecâlis'in Ankara Millî Ktb.de bir yazma, bir de matbû nüshası vardır. Bu eserin birinci baskısı, "*Recâizâde Ahmed Cevdet/Zînetü'l-Mecâlis-Meclislerin Süsü-*" adıyla, A. Abdulkadiroğlu tarafından yapılmıştır (Ankara, 1994, s.53+XV). Boğaçiçi Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde 1992 yılında Vildan Serdaroğlu tarafından da bir Lisans Tezi yapılmıştır.

3. Dîvan: Küçük bir dîvân olup tamamı 998 beyittir. Buna Dîvânçe demek daha uygun olacaktır. Söz konusu dîvânçe bugüne kadar basılmamış olup bilinen dört yazma nüshası vardır. Bunlar, İstanbul Üniversitesi Ktb. Ty No 807 ve 2847 ile İst. Millet Ktb.si Ali Emîri, manzum 84 ve 85'te kayıtlıdır. Dîvânçede sırası bir münâcât, bir ramazaniyye, bir bahâriyye, manzum bir mektup, manzum bir tezkire, üç muhammes, bir terkîb-i bend-i müsemmem, üç tazmîn-i mısra', nâ-tamam bir tahmîs, Fuzûlî'ye bir tahmîs, nâ-tamam bir terci,

değişik muhtevalı on tarih(ebcded), elif-bâ harflerinin on dördünden gazeller, beş gazel-i nâkıs, nâ-tamam üç gazel, bir nazîre, bir müstezâd, bir şarkı, bir beyt-i müşterek, kıt'alar, müfredler ve mısralar, bir şarkı vardır. İncelenen nüsha 25 Zilhicce 1286 tarihlidir. Dîvânın Ankara Millî Kütüphanesi'nde EHT 1955 A ve EHT A.198 numaralarda kayıtlı nüshaları ve MFA(A) 4007 ile MFA(A) 4008 numarada da mikrofilm arşivi nüshaları vardır. 37 yaprak, 17 satırlıdır. Mikrofilme esas olan nüsha yukarıda kaydedildiği üzere Ali Emîrî koleksiyonu 84 ve 85 numaralardadır ve 43 pozdur. Dîvânçe üzerine Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü'nde Kader Arnoğlu tarafından yapılmış bir lisans tezi vardır.

Recâizâde Ahmed Cevdet Efendi'nin yukarıda kısaca temas ettiğimiz üç eserini ayrı ayrı yayımlayarak ilim âlemine tanıtmayı ve kültürümüze Külliyyât halinde kazandırmayı düşündük. Daha önce yapılan yayımlar bu düşüncenin mahsulü olarak ortaya çıktı. Böyle bir çalışmayı gerçekleştirmek isteşimizden sebeplerinden birisi, "Edebiyat Bilgi ve Teorileri", "Eski Türk Edebiyatına Giriş" derslerini veren hocalara ve öğrencilere, özellikle edebî san'atlar ve aruz vezni için çok değişik, ma'nâ yüklü bol örneklerin teminini sağlamak oldu.

Nevâdiru'l-Âsâr başta olmak üzere bu üç eserin yeni harflere çevriliş, işte bu düşüncenin ürünü olarak gerçekleşti. İstedik ki Recâizâde Ahmed Cevdet Efendi Konak'ındaki sohbetlerin günümüzdeki benzerlerinde de bu beyitler kullanılsın. Bilhassa Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencilerine Eski Türk Edebiyatını sevdirmede bu eserler ve benzerleri de yardımcı olsun. Ayrıca dîvan şiiirinden zevk alanlar, sohbet meclislerinde, bunlardan beğendiklerini okuyarak, hatta lüzumunda ezberden söyleyerek, sohbetlerine ve derslerine renk katsınlar.

Bu çalışma, başlangıcından sonuna kadar epey zaman aldı ve hayli yorucu oldu. Matbû nüshalardan birini aynen neşretmek kolay olabilirdi. İşin ehli kişiler bilir ki, yazma nüshadan faydalanmadan, sadece matbû nüshalara dayanarak yapılan çeviriler hatalı olmaktadır. Bu düşüncelerle yukarıda sözünü ettiğimiz lisans tezlerini dikkate almadan, Külliyyât tamamen yazma ve matbû nüshalara istinat ettirilerek gerçekleştirilmiş oldu. Özellikle Nevâdiru'l-Âsâr'da iki matbû nüshanın yanında bir yazma nüsha da dikkate alındı ve beyitlerin numaralanması yazmaya göre verildi. Böylece matbû nüshalardaki hatâlar da tashih edilmiş oldu. Bu çalışmayı yaparken, neden şimdiye kadar bu konuya el atılmayışını ve işin zorluğunu da anlamış olduk. Özellikle matbû nüshalarda yer yer, bazı beyitlerin yanlışlıkla başka şâirlere mâl edildiğini gördük. Bütün beyitlerin dîvanlardan kontrol edilmesi gerektiğini bildiğimiz halde, bu iş uzun bir zaman alacağından, beyitleri yazmadaki yazılışlarına göre verdik ve farkları dipnotlarda gösterdik. Meselâ yazmada şâiri belli olmayan beyitlerin başında

“Lâ” yazılıyken, matbûlarda bazen “Lâ” yazılmış, bazen de hiçbir şey yazılmayıp boş bırakılmıştır. “Mat.N” kısaltmasıyla gösterdiğimiz matbû nüshada “Lâ edri”den sonraki beyitlerin başında “bunlar da lâ edri” manasına gelecek “Velehu” yazılmış. “Mat.T” kısaltmasıyla gösterdiğimiz matbû nüshada ise hep “Lâ edri” yazılmıştır. Yazma nüshada ise aynı şâirin, aynı nazımın devamı durumunda “Velehu” yazılırken, aynı şâire ait olmakla birlikte nazım değişikliğinde tekrar şâirin mahlası yazılmıştır. Yazmada mahlası yazılmayan beyitler de vardır. Bu durumda matbûlardaki mahlası yazıp parantez içinde yazmada mahlasın olmadığını (Yz.-) kısaltmasıyla gösterdik. Biz çalışmamızda yazma nüshadaki yazılışı ve sırayı esas alarak numaralamayı da buna göre yaptık, gerekli yerlerde açıklamalarda bulunduk. Matbû nüshalarda olduğu halde yazma nüshada bulunmayan beyitleri de aldık. Ancak bunlara numara vermeyip, başına yıldız işareti (*) koyduk. Arapça ve Farsça kelimeler asıllarına göre çevrildi. Beyitlerin ma'nâ ve vezin bakımından daha sağlam olması için kısmen metin tamiri yapıldı. Tarafımızca eklenen kelime ve ekler ile metinde bulunmayan atıf vav'ları parantez içinde gösterildi.

Külliyyât'ın ikinci kitabı olan Zînetü'l-Mecâlis'in matbû nüsha ile İstanbul/Süleymaniye Kütüphanesi Kasıdecizâde Bölümü 415 numarada kayıtlı Seyyid Abdi istinsahı olan nüshanın karşılaştırılması ile elde edilip 1994 yılında baskısı yapılan metin burada aynen alındı. Matbû nüsha ile yazma nüsha arasındaki mısra' numaraları farklılıklarında, yazmadaki nüsha esas alındı ve matbûda olup da yazmada olmayan mısra'lar her harfîn sonunda numaralandırılma dışı bırakılarak verildi. Arapça ve Farsça olan mısraların Türkçe karşılıkları hemen altında italik olarak verildi.

Külliyyât'ın üçüncü eseri olan Dîvânçe metni için İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emerî koleksiyonundaki 84 ve 85 numaralardaki nüsha esas alındı. Tamamı 43 poz olan eser 37 yapaktır ve her yaprak 17 satırlıdır. Hattı nesih karakterli işlek elyazısıdır. Bu eserin hazırlanmasında da diğer eserlerde takip edilen metod uygulandı.

Yedi yüz yıl yaşayarak bir medeniyet oluşturan Osmanlı'nın meydana getirdiği san'at eserlerine yabancı kalınışın neticesi, dîvan edebiyatı da hak etmediği tenkitlere uğramış; saray edebiyatı, yüksek zümre edebiyatı, halktan uzak edebiyat gibi haksız değerlendirmeler yapılmıştır. Bilimsel incelemeler sonucu görülmüştür ki şâirlerin şiirlerinde, içinde yaşanılan toplumun doğumundan ölümüne her türlü yaşayışı, inancı, eleme ve neşesi, kısacası her türlü kültürü dile getirilir. Şairler, yaşadıklarını ve gördüklerini anlatırlar. Hiç çekinmeden vezirinden padişâhına kadar haksızlığa baş kaldırarak yanlışlıkları tenkid ederler. Öyle ki, bu dünyayı anlatırken, öbür dünyayı da hatırlatırlar.

Kısacası bu şiirlerde insanlara iki cihanda mutlu olma yolları gösterilir. *Nevâdiru'l-Âsâr*'daki binlerce beyitten sadece bir iki tanesi bile söylemek istediğimizi anlamada kâfidir⁷:

*Eylesen tûtîye ta'lîm-i edâ-yı kelimât
Sözü insân olur ammâ özü insân olmaz*

*Halka gadr eyleyenin âkabeti hayr olmaz
Kendi bulmazsa da bir gün olur evlâdı bulur*

*Tâc ü destâr ile tefâhür eden
Açamaz başını keli görünür*

*Mey ile mâl-i yetîmi ele almalı değil
Eğer almalı olursa meyi al mâl değil*

Köklü ve zengin bir geçmişi bulunan Türk Edebiyat'nda unutulmuşluktan kurtulmayı, ortaya çıkarılmayı bekleyen yüzlerce büyüğümüz ve eserleri vardır. Yapılacak bilimsel çalışmalarla bunların hayatlarının ve eserlerinin yeni neslin istifadesine sunulması millî bir görevdir. Bu düşünceden hareketle hazırladığımız *Külliyât-ı Recâî-zâde Ahmed Cevdet (Nevâdirü'l-Âsâr, Zînetü'l-Mecâlis, Divânçe)* adlı eserle bir büyüğümüzün hayatı ve eserleri gün ışığına çıkarıldığı ve böylece bir boşluk doldurulduğu için kendimizi bahtiyar addediyoruz.

KAYNAKÇA:

ABDULKADİROĞLU, Abdülkerim, *Recâîzâde Ahmed Cevdet-Zînetü'l – Mecâlis (Meclislerin Süsü)*, Hzl. Ank. 1994.

ABDULKADİROĞLU, Abdülkerim- SARI, Mehmet, hzl., *Recâîzâde Ahmed Cevdet-Nevâdiru'l-Âsâr Fi Mütala'ati'l-Eş'âr (Seçme Beyitler)*, Ankara, 1998.

A. Cevdet Ef., *Divân-ı Ahmed Cevdet*, Millet Ktb. Ali Emiri, Yz. No:84 ve 85/ Ankara Millî Kütüphane MFA (A) 4007 ve MFA (A) 4008; İst. Ü. Ktb. Ty. No: 807 ve 2847; İst.1286 (Ank. Mil. Ktb. EHT 1955 A, EHT A 198.

⁷ Bu konu, *Nevâdiru'l-Âsâr*'ın da içinde yer alacağı, edebiyatımızdan seçme beyit ve mısra'lar üzerinde başlanılmış şerh çalışması sonuçlandırıldığında daha iyi anlaşılacaktır.

- A. Cevdet, *Nevâdirü'l-Âsâr*, Bulak, 1256 (Ank. Mil. Ktb. EHT 1955 A 198; EHT 1961 B 9; EHT 1973 B 20; EHT 1948 A 2531).
- A. Cevdet, *Nevâdirü'l-Âsâr*, y.y., t.y., s.134 (Bir nüshası için bk. 06 Mil. 1961 B 9); Kahire/Bulak 1256, 179 s. (İki nüshası için bk. 06 Mil. 1955 A 198 ve 1948 A 2531).
- A. Cevdet, *Nevâdirü'l-Âsâr*,?, 1287.
- A. Cevdet, *Nevâdirü'l-Âsâr fî Metâli'i'l-Eş'âr*, Ali Emiri, Manzum, Yz. No: 677.
- AKDEMİR, Rıza, *Güldeste-Türk Edebiyatından Seçilmiş Beyit ve Mısralar*-,?, 1990.
- AKKUŞ, Metin, *Nefî ve Sihâm-ı Kazâ*, Akçağ Yay., Ankara, 1998.
- AKYÜZ, Kenan, hzl., *Fuzûlî Divanı*, Akçağ, Ankara, 1990.
- Ali Ekrem, *Recâizâde Mahmud Ekrem*, İst., 1339, s.9-10.
- BERK, İlhan, *Başlangıçtan Bugüne Beyit ve Mısra Antolojisi*, İstanbul, 1960.
- BİLKAN, Ali Fuat, *Nâbî Dîvânı*, c. I-II, MEB. Yay., İstanbul, 1997.
- Bursalı M. Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İst., 1333, c.2, s.129.
- ÇAPAN, Pervin, "Recâî-zâde İbrâhim Şefik Dîvânı'nda Mevlâna ve Mevlevilik", *Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlâna ve Mevlevilik-Bildiriler*, Sümam Yayınları: 1/Bildiriler Serisi: 1/ Yıl: 2007, s. 43.
- DEVELİOĞLU, Abdullah, *Büyük İnsânlar*, İstanbul,?, s. 418, s.418.
- ERDOĞAN, Abdulkadir, *Fatih Mehmed Devrinde İstanbul'da Bir Türk Mütefekkiri Şeyh Vefâ, Hayatı ve Eserleri*, İst, 1941(Bir nüshası için bk. 06 Mil. 1941 AD.1708).
- ERTAYLAN, İ. Hikmet, *Recâizâde Ekrem*, İst., 1932, s. 5.
- Fatin, *Hâtîmetü'l-Eş'âr(Fatin Tezkiresi)*, İst., 1271, s.47-48.
- İNAL, M. Kemal, *Son Asır Türk Şâirleri*, İst., 1969, c. 2, s.1373-1379.
- İPEKTEN, Halûk, *Nefî Hayatı Sanatı Eserleri*, Akçağ Yay., Ankara, 1996.
- İsmail Paşa b. Mehmet Emin, *Keşfü'z-Zünun Zeyli*, İst., 1364-1366/1945-1947, c. 2, s. 679.
- İzâhu'l-Meknûn...(Keşfü'z-Zünûn Zeyli)*, MEB Yay., İst. ?
- KALKIŞIM, Muhsin, hzl., *Şeyh Gâlib Dîvânı*, Akçağ Yay., Ankara, 1994.

KÜÇÜK, Sabahattin, hzl, *Bâkî Divânı*, TDK Yay., Ankara, 1994.

KOCATÜRK, V. Mahir, *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara.,1970, s. 555.

KOCATÜRK, V. Mahir, *Divan Şiiri Antolojisi (Başlangıçtan Sonuna Kadar Türk Edebiyatının Divan Şiiri Tarzında Yazılmış En Güzel Şiirleri)*, Ankara 1963 (Ank. Mil. Ktb. 1958 AD 2126; 1969 AD 1972; 1969 AD 288)

KOCATÜRK, V. Mahir, *Divan Şiirinde Meşhur Beyitler*, Ankara, 1963.

M. Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, , İst., Matbaa-i Âmire, 1311, c. 2, s. 8 (A. Cevdet Efendi); c.3, s.6 (M. Samil Efendi).

ÖZEĞE, M. Seyfettin, *Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu (M. Seyfettin Özege Kataloğu)*, İstanbul, 1975, c.3, s. 1320; İst. 1979, c. 5, s. 2124 ve 3071.

PARLATIR, İsmail, *Recâizâde Mahmud Ekrem*, A.Ü. DTCF. Yayını, Ankara, 1983.

PARLATIR, İsmail, vd., *Recâizâde Mahmud Ekrem/Bütün Eserleri*, İst., 1977, I. c., 338 s; II.c., 478 s; III.c., 445 s.

SOYKUT, İ. Hilmi, *Türk Şiirinde Tasavvuf, Hikmet ve Felsefeyle Dolu (Açıklamalarıyla XII. Asırdan XX. Asra Kadar) Unutulmaz Mısralar*, İst., 1968.

Ş. Sâmî, *Kamûsu'l-A'lam*, İst., 1311, c.4, s.2510(Sâmil Efendi için); İst. 1308, c.3, s.1847-1848(Cevdet Efendi için); İst. 1316, c.6, s.4458 (Münib Efendi için); İst. 1316, c.2, s.1376 (Borlu için).

TANPINAR, A. Hamdi, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, 4. Baskı İst., 1976, s.475-499.

TARLAN, Ali Nihat, *Fuzûlî Divanı Şerhi*, Akçağ Yay., Ankara, 1998.

TEZEREN, Ziver, *Vefa Lisesi ve Vefalılar*, İstanbul, ?

TUMAN, Nail, *Tuhfe-i Nâilî*, Ankara Millî Kütüphane Yz. FB. 611, c.1, s.589, Nu. 1686; c.2, s.228-229, Nu. 657 (Cevdet)

Türkiye Terâcim-i Ahvâl Ansiklopedisi, ?, 1929.